

A
ESİN.E
İBN
1980

DOĞUMUNUN 1000. YILDÖNÜMÜ NEDENİYLE
MİLLETLERARASI İBN SİNÂ KONGRESİ

INTERNATIONAL AVICENNA CONGRESS
ON THE OCCASION OF HIS
1000 th BIRTHDAY

Bilimsel Toplantılar
Program ve Bildiri Özetleri

Scientific Sessions
Programme and Abstracts

252

İBN SİNÂ'NİN MENSUB BULUNDUĞU
H.IV/M.X. YÜZYIL BUHARA KÜLTÜR ÇEVRESİNE
D A İ R

Dr. EMEL ESİN

1 - 5 Haziran 1980 İstanbul

1 - 5 June 1980 Istanbul

III. Bilimsel Toplantı :

3 Haziran Salı 1980

saat 9.30

İstanbul Belediye Sarayı

Belediye Meclisi Toplantı Salonu

Başkanlar : Cahit Özen, Oktay Aslanapa

Sadi Irmak : *İbn Sînâ'nın tıbbî buluşları*

Naşit Baylav : *İbn Sînâ ve Eczacılık*

Sadettin Buluç : *İbn an - Nafis'in İbn Sînâ'nın Kânûnuna yazdığı şerh, Mucez al - Kânûn'un Ahmed İbn Kemal tarafından Türkçe çevirisi*

Isidore Simon : *Les traductions hébraïques d'Oeuvre médicale d'Avicenne*

Oktay Aslanapa : *İbn Sînâ devrinin mimarisi ve anıtkabri*

Emel Esin : *İbn Sînâ'nın mensub bulunduğu H. IV./M. X. yüzyıl Buhara kültür çevresine dair*

IV. Bilimsel Toplantı :

3 Haziran Salı 1980

saat 15.00

İstanbul Tıp Fakültesi Toplantı

Salonu, İ. Ü. Merkez Binası,

Kat: 1, Dekanlık Yanı

Başkanlar : Sadettin Buluç, Tahsin Yazıcı

Aydın Sayılı : *İbn Sînâ ve astronomi*

Tahsin Yazıcı : *İbn Sînâ'nın edebiyatta teşhis sanatı ile ilgili bir risalesi*

Ahmet Subhi Furat : *İbn Sînâ'nın Ebu Sa'id b. Ebî'l-Hayr'a yazdığı mektuplar*

Zeki Başar : *İbn Sînâ dönemine rastlayan tıbbi ait değerli bir eser*

İBN SİNÂ'NIN MENSUB BULUNDUĞU H. IV/M. X. YÜZYIL BUHARA KÜLTÜR ÇEVRESİNE D A İ R

Emel ESİN, İstanbul

Abū 'Alī Huseyn b. 'Abdullah İbn Sînâ, Batı Türkistan'ın, ilk İslâmî asırlarda yetiştirdiği ikinci cihânsümûl mütefekkir idi. İbn Sînâ'dan yüz yıl önce, yine Batı Türkistan'da, Uzluk oğlu Tarhan oğlu Muhammed'in oğlu Muhammed ul-Fârâbî ut-Turkî doğmuştu. Aristo'nun düşüncesine, Fârâbî'nin şerhi sâyesinde nufûz edebilen İbn Sînâ, Aristo'nun olduğu kadar, Fârâbî'nin tesiri altında bulunuyordu.

Diğer yönden, gerek Fârâbî'yi gerek İbn Sînâ'yı yetiştiren Batı Türkistan medeniyeti, her devirde, eklektik veheli olagelmisti. Fârâbî'nin doğduğu Kengü-tarban şehri, Kengeres-Karluk-Oğuz Türk unsurlarının merkezlerinden idi. İbn Sînâ'nın doğduğu ve tahsilini yaptığı Buhara ilinde ise, Türk ve İran kültürleri arasında, muvâzene değişmekte idi. Ekserî ihtilât, bazen tartışma hâline giren muvâzenenin bir timsâli, Buhara'da anlatılan ve resimlerde tasvîr edilen, Turan-İran muhârebelerinin efsânevi destanları idi. Buhara ilinin Kök-Türk sülâlesinin bir kolu tarafından idâre ve imâr edildiği hakkındaki Narşahî rivâyetini, gittikçe, tarihî ve arkeolojik araştırmalar teyyid etmiştir. Bugün, sanat tarihleri, İslâm'dan önceki Buhara âbidelerinin çoğunu, Kök-Türk sülâlesi koluna atf etmektedirler. Bu meyânda, Varahşâ sarayındaki, Kök-Türk harfleri ile ibâreye işâret edilmektedir. H.54/M.673'de, Qutayba b. Muslim Buhara'yı «Türk Melik'i» deneni Buharhudât Bidûn ile onun «Hatun» undan almıştı. Qutayba'nın mescide çevirdiği ilk Buhara âbidesi Hatun'un «bud-hânesi» idi. Fikrî bakımdan, Türklerin katkısı gök ve yer ibâdeti idi (bugünkü tarihçilerin tabîri ile Universalist *dichotomy*). İranlılar ise, ekseriyet ile, ateş-perest idiler. Burkan ve Mani dînlerinin ve Nestûrî Hristiyanlığın da tesirleri mevcûd idi. Doğu Türk çevresinin komşusu Çin medeniyeti izleri de, Türkler vâsıtası ile, Buhara'ya kadar uzanmakta idi.

Buhara'nın İslâma açılışı ile, Yakın-doğu ve Ak-deniz kültürlerinden yeni cereyânlar başladı. Muqanna^c ve İshâq ut-Turkî mezheplerinde ise eski dînlerin hâtıraları saklanmakta idi. İranlıların âdeta hepsi Müslüman olmuş, fakat Türklerin pez azı İslâma intisâb etmişti. Bu sebepten, bazı çevrelerde ve bilhassa Kâşgârî'nin «Çay-ardı» dediği Mâverâunnehr'de, İranlıların sayısı çoğaldı. Bu keyfiyete Kâşgârî, şu sözler ile, işâret etmekte idi: «Bu şehirleri Türkler yaptı... O yerlerde Farşlılar çoğaldıktan sonradır ki 'Acem şehirleri imiş gibi oldu». İki vecheli kültürün bir tezâhürü olarak, 892'de Buhara'yı başkent ittihaz eden Müslüman Sâ mânî sülâlesinin esâtiri cediti, bir rivâyete göre, Türk hükümdârlarını yenen Azerî Bahrâm Çubîn'den, diğer söylentiye nazaran ise, Oğuz Han'dan iniyordu. Büyük çapta mimârî eseri inşâ etmeyen Sâ mânî'ler de, Qutayba gibi, Kök-Türk sülâlesinin saraylarını mescide çevirmekte idiler. İbn Sînâ'nın doğduğu yıllarda, Sâ mânî Emîri Manşûr b.Nûh Kur'an-ı Kerim'i tefsir ettirirken, ulemâ heyetinde, Fârâbî'nin doğduğu çevreden, Sayram'lı bir Türk de çalışmakta idi. Prof. Zeki Velidi Togan, şimdi John Rylands kütüphânesindeki Türkçe ve Farsça tefsirli Kur'an-ı Kerim'in, «Hâkânî Türk» (Kara-hanlı) devrinden bulunmakla beraber, bir Sâ mânî devri nushadan istinsâh edildiğini, tefsirin Batı Türkistan lehçesine yakınlığı keyfiyetine dayanarak, tahmîn etmekte idi. Sâ mânî muhîtinde mevcûd ilim adamlarından başka, devleti idâre eden emîrlerin çoğu da, bu arada Gaznevî sülâlesi kurucusu ve kültür hayatını himâye ile tanınan Simecûrîler (Horâsân hükümdârları) Türk idiler.

İbn Sînâ, Sâ mânî idâresinin son senelerini yaşayıp, «Hâkânî Türk» sülâlesinin Buhara'yı aldığı 992 yılına da erişmişti. Hâkânî Türkleri, 992'de Buhara'da ve Samarkand'da hâkimiyetlerini tesis ettikten sonra, bu illerde, gelmiş-geçmiş'ten büyük medeniyetlerden birini kuracaklar idi. Fakat İbn Sînâ, belki Sâ mânî sarayı hizmetinde bulunmuş olması sebebi ile, 1001'de Buhara'dan uzaklaştı. İbn Sînâ'nın kalan hayâtını geçirdiği Curcân ve Buvayhî emîrlerinin muhîtlerinde de, muhtalif Türk-İran kültürü, İslâmın merkezlerine daha yakın bir vechede, hâkim bulunuyordu. Esâsen, İbn Sînâ gibi çok sayıda merakları olan bir hakîm, ancak, muhtelif kültür kaynaklarından feyz alarak, bunca eser yazabilirdi.